

Đôi điều về thơ trong đời sống hiện đại

□ PHAN CƯỜNG*

Ngày nay, với sự phát triển của internet và mạng xã hội, có rất nhiều tập thể hay cá nhân tham gia phục hồi và đưa những hình ảnh của đời sống đương đại vào thơ, nhất là thơ theo lối cổ. Từ đây rất nhiều “lớp dạy thơ” mọc lên ngày càng nhiều như nấm sau mưa, nhưng lại mắc những sai lầm hết sức tai hại, xuất phát từ những quan điểm không đúng đắn của một số “nhà thơ online”, vô tình gây tổn hại tới những nét đẹp của thơ nói chung và thơ Đường luật nói riêng.

Vài nét về thơ

Thơ là một tác phẩm văn học phản ánh về một hay nhiều đối tượng có trong vũ trụ qua sự hiểu biết của con người với những cảm xúc cô đọng, những tâm trạng dạt dào, những

** Cẩm Xuyên, Hà Tĩnh*

sự tưởng tượng mãnh liệt, bằng thứ ngôn ngữ hàm súc, giàu hình ảnh và có nhịp điệu. Chính vì vậy thơ là một phần quan trọng trong kho tàng văn hóa dân tộc ta. So với các nội dung khác trong văn hóa truyền thống,

thơ có những đặc điểm khác biệt bởi trong thơ có những biểu cảm cảm xúc phong phú, ẩn chứa những ý nghĩa lịch sử, văn hóa, tư tưởng sâu sắc, đồng thời hàm chứa nhiều mối quan hệ cuộc sống và thể hiện cuộc sống đời thường của giới văn nhân.

Như vậy, khi sáng tác thơ, chúng ta phải lưu ý những vấn đề sau đây để có thể làm nên một tác phẩm thơ đúng nghĩa:

Thứ nhất: Điều đầu tiên và cũng là điều cơ bản nhất của một bài thơ đó là nó phải có bố cục rõ ràng, câu từ phải sáng nghĩa, nội dung phải nhất quán. Bố cục thì phải có trước có sau. Nội dung trình bày phải liên mạch và logic, tuyệt đối tránh trường hợp viết lan man đến mức người đọc không thể nào hiểu được điều mà bài thơ muốn chuyển tải.

Thứ hai: Thơ phải khéo lồng vào đó những cảm xúc thật cô đọng, phải có tâm trạng dạt dào tránh viết liên thuyên không cảm xúc.

Thứ ba: Thơ phải diễn đạt bằng ngôn ngữ

hàm súc, tức là chữ viết ít mà ý nghĩa phải thật nhiều.

Thứ tư: Ngôn ngữ trong thơ phải giàu hình ảnh, giàu âm thanh, có cách nhìn đẹp, mới mẻ và sâu sắc.

Thứ năm: Đã là thơ thì phải có tính nhạc, đó là cách ngắt nhịp, cách phân bố vần, thanh dấu một cách có hệ thống, đây là yếu tố tạo nên sự khác biệt giữa thơ và văn xuôi.

Thế nào là một bài thơ dở

Như vậy, thơ có lối diễn đạt ngôn ngữ ngắn gọn, là một phương pháp rèn luyện ngôn ngữ tốt và có thể nâng cao khả năng ngôn ngữ một cách tinh tế. Tuy vậy, việc sáng tác thơ hiện nay trên mạng xã hội phần nhiều chưa đáp ứng được các yêu cầu như đã trình bày ở trên, nên cái gọi là thơ đó đơn thuần chỉ là một bài vè, hay thậm chí là những bài viết vu vơ không đạt yêu cầu về thể thức của một văn bản hoàn chỉnh, thể hiện ở những điểm sau:

Thứ nhất: Mạch thơ bị đứt gãy, thiếu tính logic, thiếu sự liên kết về nội dung giữa

“Ngày thơ” - Một trong những hoạt động văn hóa văn nghệ thu hút đông đảo giới văn nghệ sĩ

các câu thơ, các khổ thơ với nhau, nên bài thơ không tạo thành một thể thống nhất mà rất rời rạc và lan man.

Thứ hai: Ý thơ nông cạn, tức là một bài thơ không phản ánh được vấn đề sâu sắc, mà chỉ như một bài văn miêu tả thuần túy.

Thứ ba: Nội dung thơ không kín đáo, không biết dùng ẩn ý. Một bài thơ hay không chỉ ở nội dung không lộ liễu mà thậm chí một câu thơ, một bài thơ có thể hiểu theo nghĩa đen, nghĩa bóng và thêm nhiều tầng nghĩa khác.

Để dễ hình dung tôi xin đưa ra một ví dụ và phân tích cái dở ở bài thơ (xin được giấu tên tác giả) như sau:

Việt Nam nước tôi

Nước Việt Nam ta đẹp hữu tình

Núi dài sông rộng thật là xinh

Xuân Hương bát khuất làm thi vịnh

Nguyễn Trãi hiên ngang dệt ngũ trình

Đánh đuổi Nguyên Mông người mãi kính

Xua lùa Mỹ Ngụy giặc hoai kinh

Nắng lên dải đất hình chữ ét

Đất nước khang trang cảnh thái bình.

Đây là một bài thơ viết theo lối thất ngôn bát cú Đường luật, chúng ta thử phân tích và sẽ thấy:

Thứ nhất: Mạch thơ bị đứt gãy ở 02 đoạn đó là đoạn từ câu 2 sang câu 3 và đoạn từ câu 6 sang câu 7. Câu 1, 2 đang nói đến đất nước Việt Nam là “hữu tình” là “xinh” thì tự nhiên sang câu 3 lại nói về Xuân Hương vốn chẳng liên quan gì đến sự xinh đẹp của phong cảnh non nước Việt Nam cả, rồi các câu 4, 5, 6 đều nói đến chủ đề là các danh nhân của đất nước cũng như các chiến công chống giặc ngoại xâm chứ không hề miêu tả hay phân tích vấn đề liên quan đến vẻ đẹp của non sông như câu 1, 2 đã nêu. Tương tự từ câu 2, 3, 4, 5, 6 thì đang nói lên các nhân vật lịch sử và các chiến công

của dân tộc trong quá khứ thì câu 7 lại “nhảy cóc” sang vấn đề miêu tả cảnh đẹp thiên nhiên vì thế mạch thơ đoạn này lại bị rời rạc, đứt gãy.

Thứ 2: Ý thơ ở các câu cũng như toàn bài thơ đều rất nông cạn, nghe như “hô khẩu hiệu” không có gì sâu sắc, các câu thơ như những câu văn miêu tả mà câu từ miêu tả còn dùng không hợp lí, không chặt chẽ “Xuân Hương bát khuất làm thi vịnh, Nguyễn Trãi hiên ngang dệt ngũ trình”.

Thứ 3: Nội dung thơ ở bài này đơn giản là khen đất nước Việt Nam ta đẹp, nêu lên cái giỏi của 2 danh nhân, kể về các cuộc chiến chống ngoại xâm, các câu chữ đều miêu tả thuần túy không hề có một biện pháp tu từ hay một thủ pháp nghệ thuật nào khác để cho nội dung được khéo léo truyền đạt từ đó người đọc được suy ngẫm về các vấn đề sâu sắc mà tác giả muốn truyền tải.

Những yếu tố làm nên một bài thơ hay

Thơ có thể mang lại cho chúng ta trải nghiệm ngôn ngữ tinh tế, đẹp đẽ và ý nghĩa, bởi những miêu tả về hình thái đa dạng của đời sống con người thường có thể mang lại cho chúng ta sức mạnh cảm xúc để kết nối cổ kim. Chính vì vậy khi muốn có một bài thơ hay, cũng phải đạt được những tiêu chuẩn như sau:

Thứ nhất: Cái “tình” trong thơ phải chất chứa, tức những nỗi niềm được khéo léo gắn vào trong suốt cả bài thơ, khi đọc giả đọc sẽ thấy tâm tình của người viết gửi gắm vào, đó có thể là một bài thơ với bao nỗi buồn, hoặc một bài thơ với bao niềm vui, hoặc bao nhớ nhung, yêu thương, trăn trở... hoặc là thơ với vẻ ngộ nghĩnh đáng yêu, hay nhí nhảnh, hoặc u sầu... Tóm lại cái tình cảm mà tác giả lồng vào xuyên suốt bài thơ càng chất chứa bao nhiêu thì độ hay của nó sẽ tăng lên theo chiều tỷ lệ thuận.

Thứ hai: Phải có một “tứ” thơ chặt chẽ, logic và càng có nhiều ý tưởng mới mẻ. Tứ thơ tức là kết cấu của một bài thơ. Để dễ hình dung thì ta có thể đưa ra một sự so sánh tứ thơ như sau: tứ thơ cũng có thể ví như kết cấu của một ngôi nhà, nó phải có móng, tường, phòng ốc, cửa sổ, cửa chính; tương tự như thế thơ cũng cần có các kết cấu cả về nội dung và hình thức. Xét về nội dung thì tứ thơ sẽ là cách phân bố về đề bài, thân bài, kết bài, cách tiếp cận vấn đề, khai thác vấn đề, như thơ Đường luật thì có “đề, thực, luận, kết”; còn xét về hình thức thì có thể nói là các câu thơ, các khổ thơ. Một tứ thơ hay trước tiên phải đẹp về hình thức, chặt chẽ về nội dung và sau đó là có những sáng tạo, những cách nhìn, cách quan sát, cách xây dựng, cách tiếp cận các vấn đề một cách mới mẻ và tinh tế.

Thứ ba: “Hình ảnh” trong thơ (thi ảnh) phải thật nên thơ, thật tinh tế, đặc biệt quan trọng là sự sáng tạo nên những cái nhìn thật mới, thật khéo léo và sâu sắc. Ví như khi nói về giọt sương, thì phải miêu tả và ấn định nó như hạt ngọc, hay cũng có thể là giọt nước mắt. Ở đây hạt ngọc hay giọt nước mắt đó chính là những thi ảnh. Hay như câu thơ “Hương theo lối mộng mùa phai dấu/ Đóm kéo đèn hoa ngõ vắng người” thì thi ảnh ở đây là “đóm kéo đèn hoa” - đóm đóm như những chiếc đèn hoa xinh xắn, đó là một cách quan sát tinh tế và đầy thi vị. Hay như câu “Gió thúc rèm thu mùa lá rụng/ nắng xoè tay vẫy đám mây trôi” thì hình ảnh “rèm thu” cho ta thấy cả một bức tranh mùa thu đã được thâu vào trong tầm mắt của tác giả, và rồi mùa thu như hoá thành một bức rèm nhỏ với đầy những chiếc lá vàng rơi, khi ban mai chợt tỉnh, bức rèm được vén lên để thấy bao cảnh vật thật nên thơ, thật tình tứ.

Thứ tư: “Nhạc điệu” trong thơ. Một bài thơ hay bắt buộc cần có tính nhạc. Nhạc ở đây có thể là thật mềm, thật mượt cũng có thể là

thật hào hùng bi tráng hay là buồn đau sâu thẳm, sao cho phù hợp với nội dung của bài thơ. Tính nhạc sẽ được tạo ra từ cách đặt câu, cách phân bố thanh dấu trong mỗi câu và ở từng câu khác nhau, cách gieo vần... nói chung các thể thơ khác nhau sẽ có quy định về cách đặt câu, cách gieo vần riêng. Tuy nhiên để tạo ra một bài thơ có tính nhạc hay thì ngoài làm được các yêu cầu về quy tắc đặt câu, gieo vần thì một yếu tố hết sức quan trọng đó là năng khiếu và sự cảm thụ riêng của mỗi người viết.

Thứ năm: “Ngôn ngữ” trong thơ phải thật nên thơ và phù hợp với nội dung của mỗi bài thơ. Ngôn ngữ chúng ta có thể thấy giữa văn nói và văn viết có sự khác nhau, giữa văn xuôi và thơ cũng có sự khác nhau, người viết phải khéo léo trong cách dùng từ.

Thứ sáu: “Các thủ pháp nghệ thuật” trong thơ: một bài thơ hay là phải khéo léo sử dụng các biện pháp nghệ thuật như nhân hoá, ẩn dụ, so sánh, câu hỏi tu từ, nghệ thuật đối lập... từ đó làm cho bài thơ trở nên sâu sắc và ấn tượng hơn qua đó nâng tầm giá trị của thơ.

Thứ bảy: Bài thơ phải có “mạch” thơ mềm mại logic, ý thơ sâu sắc, “nội dung” thơ kín đáo và có nhiều tầng nghĩa.

Những sai lầm của “Người chơi thơ Đường”

Bước vào kỉ nguyên số như hiện nay, với sự phát triển của internet và mạng xã hội nên nhiều lĩnh vực thời cổ trung đại được tiếp cận ngày càng sâu và rộng hơn, tác động mạnh mẽ vào nhận thức thẩm mỹ của người hiện đại. Vì lẽ đó mà thơ Đường luật không còn bị đánh giá là lỗi thời hay hạn chế, mà ngược lại thơ Đường luật đã được ghi nhận rộng rãi hơn và tạo ra được nhiều phong trào hay hội nhóm sáng tác. Đặc biệt nhất, một số cá nhân hay tập thể đã phân tích và đặt ra những cách tân, đổi mới về nội dung, hình thức nghệ thuật để tạo nên dòng thơ Đường luật hiện đại, mà sự nở rộ của phong trào “20 lỗi bệnh

trong thơ Đường luật” là sự việc gây được nhiều quan tâm nhất đối với người sáng tác thơ Đường luật thời hiện đại.

Hầu hết ở các lớp dạy sáng tác thơ Đường Luật với “20 lỗi bệnh trong thơ Đường luật” đều mắc những sai lầm hết sức tai hại, xuất phát từ những quan điểm không đúng đắn của một số người, sau đó lan ra khắp cộng đồng thơ Đường luật, mà đặc biệt là các “nhà thơ online”. Chính từ những quan điểm về “lỗi bệnh thơ Đường luật” này đã phá đi những nét đẹp của thơ ca nói chung và thơ Đường luật nói riêng. Thơ hay là thơ đạt được tiêu chuẩn của một bài thơ đúng nghĩa, chứ không phải thơ không mắc “lỗi bệnh” hay là lồng ghép vào đó nhiều biến thể.

Ngoại trừ lỗi bệnh về niêm, luật, vần, đối bởi đây là yêu cầu cơ bản của một bài thơ Đường luật, thì các lỗi bệnh khác xin được chỉ rõ cụ thể như sau:

Trùng vận: lỗi này nên tránh vì một bài thơ thất ngôn bát cú Đường luật chỉ có 4 hoặc 5 vận và tổng có 56 chữ nên nếu để lặp lại thật sự nó làm giảm giá trị của bài thơ. Lỗi này nặng.

Trùng từ: Lỗi này nhẹ;

Trùng ý: Lỗi này nặng;

Điệp điệp: Lỗi này trung bình;

Điệp thanh: Lỗi này là không đúng vì nó tuý vào từng trường hợp cụ thể;

Điệp âm: Lỗi này là không đúng vì nó tuý vào từng trường hợp cụ thể;

Đại vận: Lỗi này trung bình;

Tiểu vận: Lỗi này nhẹ;

Phong yêu: nếu chữ thứ 2 và thứ 7 trong câu cùng là dấu huyền thì sẽ lỗi nặng; còn chữ thứ 2 và thứ 7 đều không dấu thì lỗi nhẹ, còn các trường hợp còn lại đều bình thường;

Hạc tất: Nếu chữ thứ 4 và thứ 7 trong câu cùng dấu huyền thì lỗi nặng, chữ thứ 4 và thứ 8 đều không dấu thì lỗi nhẹ, còn các

trường hợp còn lại bình thường;

Chánh nữ: Lỗi này nhẹ;

Bàng nữ: Lỗi này nhẹ;

Bình đầu: Lỗi này thường sẽ làm cho bài thơ có cùng một kết cấu đặt câu khá giống nhau, từ đó làm mất đi sự uyển chuyển trong bài thơ, nhưng nếu người viết mà khéo léo thì lỗi này không phải là vấn đề lớn;

Mạ đề: Lỗi này không vấn đề gì;

Khổ độc: Lỗi này nếu chữ thứ 5 trong câu đáng ra là thanh bằng mà viết thành thanh trắc thì lỗi nặng, đọc lên sẽ rất trúc trắc; còn đáng là trắc mà đổi thành bằng thì lỗi nhẹ; trong một số trường hợp nếu người viết khéo léo thì không phải là vấn đề lớn;

Điều đáng chú ý nhất ở đây là 20 lỗi bệnh này hầu hết tập trung chỉ ra cho ta thấy những cái “sạn” ở trong tính nhạc của bài thơ. Nhưng như đã đề cập từ trước, tính nhạc chỉ là một trong bảy yếu tố làm nên một bài thơ hay mà thôi, chưa kể các “lỗi bệnh” trong thơ Đường luật kể trên có cái lỗi nặng có cái lỗi nhẹ, hay thậm chí có những cái không hề chính xác.

Mặc dù “20 lỗi bệnh thơ Đường luật” đã có mặt khá lâu nhưng thật sự chưa có một trường phái hay cơ sở lý luận nào thật sự chặt chẽ và có hệ thống, để từ đó đưa ra những tiêu chuẩn nhằm giúp người viết thơ, người cảm nhận thơ, người đánh giá, lý luận và phê bình thơ có thể có cái nhìn, cái hiểu thật đúng về thơ. Thiết nghĩ, thay vì chăm chăm vào “20 lỗi bệnh” thì chúng ta nên chú ý đến: tình thơ, tứ thơ, mạch thơ, thi ảnh, ngôn ngữ, các thủ pháp nghệ thuật nhiều hơn để thơ càng thêm hay, thêm đẹp.□